

HOGYAN LÁTOM ÉN A VILÁGOT?
AZ 5-7 ÉVES GYERMEKEK VILÁGKÉPE A 21. SZÁZADBAN
-OTDK DOLGOZAT-

KLI 986

TARTALOM

TÉMAVÁLASZTÁS	3
A GYERMEKI VILÁG FELTÁRÁSA	4
GYERMEKTUDOMÁNY.....	4
A GYERMEKI VILÁGKÉPPEL KAPCSOLATOS EDDIGI KUTATÁSOK ÉS EREDMÉNYEK	5
<i>A kutatások kezdetei a 19. sz.-ban.....</i>	<i>5</i>
<i>A fő magyarázó elvek.....</i>	<i>6</i>
<i>A gyermeki tudást eltorzító tényezők.....</i>	<i>8</i>
<i>A gyermektudomány általános jellemzői</i>	<i>10</i>
A KUTATÓMUNKA	11
PROBLÉMAFELVETÉSEK.....	11
HOGYAN ISMERHETJÜK MEG A GYERMEKEK VILÁGÁT?	12
<i>Sugallt és valós válaszok.....</i>	<i>12</i>
<i>A klinikai módszer.....</i>	<i>12</i>
A KUTATÁS MENETE ÉS MÓDJA	14
HIPOTÉZISEK	16
A KUTATÓMUNKA EREDMÉNYEI	17
<i>Televízió</i>	<i>18</i>
<i>Számítógép</i>	<i>25</i>
<i>Telefon.....</i>	<i>29</i>
<i>Városi és falusi gyermekek közötti különbség.....</i>	<i>33</i>
BIBLIOGRÁFIA	36

Témaválasztás

Tanulmányaim és saját észrevételeim alapján is tudom, hogy az óvodába kerülő gyermekeknek már rengeteg tapasztalata és elképzelése van az őket körülvevő világról. Ám ezeket mi, felnőttek a legtöbb esetben nem ismerjük igazán. Pedig ahhoz, hogy megértsük és tanítani, nevelni tudjuk őket, feltétlenül szükség van arra, hogy ezeket a sokszor átláthatatlan tudásrendszereket felderítsük. Fontos tisztában lenni azzal, hogyan gondolkoznak, hogyan érznek, és hogyan kapcsolódnak az óvodáskorú gyermekek a világhoz mind szellemi, érzelmi és szociális fejlődésük nyomon követéséhez. Az óvodás kisgyermek nem kicsinyített felnőtt és az, ahogy a világgal kapcsolatba lép, merőben különbözik a felnőttek szemléletétől. (Futó, 2006)

Mint leendő óvodapedagógus, éppen emiatt választottam TDK dolgozatom témájaként a gyermeki világkép kutatását, melynek keretei között a mai, modern korban használatos eszközökre fókuszáltam: televízió, telefon, számítógép. A korábbi tanulmányokban még nem kaptak különösebb hangsúlyt ezek az eszközök, hiszen csak az elmúlt néhány évtizedben jutottunk el odáig, hogy a fejlett technika már a gyermekek életében is napi szinten jelen van - nem is kis mértékben. (Pukánszky, 2000) Gyakorlatom során magam is tapasztaltam, hogy az egyes televíziós sorozatok, mesék és filmek minden nap szóba kerülnek a gyermekek körében. Éppen ezért nagyon aktuális a téma és emiatt válik elég fontossá ahhoz, hogy egy egész kutatómunka alapját képezze. A kapott eredmények egyfajta jelzésértékkel bírnak, hiszen a gyermekek tapasztalatai ezekkel az eszközökkel megmutatja a felnőtteknek, hogy min kell változtatni, hogyan lehetne alakítani a gyermekek kapcsolatát a technikával.

Mégis hogyan kapcsolják hozzá éppen alakulóban lévő világképükhöz a mai kor vívmányait, azt a következőkben fogom részletesen kifejteni, a témával kapcsolatos irodalom és saját kutatómunkám segítségével. Először azonban feltétlenül szükséges tisztázni a gyermeki világképpel kapcsolatos eddigi ismereteket, hogy megértsük és elemezni tudjuk a kapott eredményeket.

A gyermeki világ feltárása

Gyermektudomány

Az anyag, az élet és a társadalom jelenségeit az emberek koherens rendszerbe foglalják, melyek magyarázó elvei jelen vannak gondolkodásukban. Ezt a rendszert nevezzük világképnek. (Mérei, 1948) Ez az a viszonyítási alap, melybe az új tapasztalatokat beillesztjük. A felnőtteknél ez sokféle tudásból jön létre, a különböző részterületek összekapcsolásával komplex hálót alkot, melyben könnyen és biztosan lehet tájékozódni. (Mérei - Binét, 2006) Itt nyer igazi értelmet a mondás, miszerint „Minden mindennel összefügg.” Bár sokszor nem tudatosan, de nap mint nap használjuk történelmi, természetismereti, pénzügyi, matematikai, stb. ismereteinket, amikor a felmerülő új információkat feldolgozzuk vagy továbbadjuk a meglévőket.

A gyermekek tudásanyaga is hasonló funkciót tölt be. A gyermekek folyamatosan új élményeket, tapasztalatokat szereznek a világgal kapcsolatban és próbálják őket elhelyezni a meglévő tudáshálójukon. Ez a „háló” még sok helyen hézagos, mégis igyekeznek összekötni az ismeretlent az ismerettel, ilyen módon megmagyarázni azt. (Mérei - Binét, 2006)

A gyermekeknél a világ jelenségeit magyarázó „elméletek” összességét gyermektudománynak nevezzük. A név sugallja, hogy ezek az elképzelések gyakran nem egyeznek a tudomány által elfogadott tényekkel, de nem szabad ezeket egyértelműen helytelennek titulálni. A gyermekek maguk által konstruált világképe tele van rengeteg furcsa, ötletes, néha képtelen vagy éppen zseniális elgondolásokkal, ám ezek önmagukban mégis adaptívak és logikusak. Ezeket viszik magukkal az iskolába, sőt, némelyiket egész életükben megtartják. Ez az „előzetes tudás” adja minden későbbi tanulmányaik alapját. Éppen ezért fontos tisztában lenni vele, hogy ez mennyire összeegyeztethető a megtanulandóval, és hogy hogyan tudja beilleszteni az új tapasztalatot a meglévő tudásanyagával. (Nahalka, 2002)

A gyermeki világkép ismeretének hasznossága már bebizonyult a gyakorlatban is. Erre kitűnő példa, amikor egy III. osztályt vezető tanítónő, mielőtt a térkép tanításához kezdett volna, klinikai módszerrel kikérdezte a gyermekeket a térképről. Kiderült, hogy a gyermekek azt hiszik, hogy a térkép színei természetűen meghatározottak – ahol lila vagy sárga színnel van jelölve az ország, ott valóban olyan színű a föld. Ebből következően az órán többen foglalkozott a gyerekek alaptudásának ezen a téren megnyilvánuló hiányosságának kijavításán és így jobb eredményt ért el a tanításban. (Mérei, 1948)

A gyermeki világgéppel kapcsolatos eddigi kutatások és eredmények

A kutatások kezdetei a 19. sz.-ban

A modern gyermekkori tanulmányok egyik legjelentősebb eredménye volt, hogy feltárta a gyermeki világgépet. A munka elsősorban Piaget nevéhez fűződik, ő taposta ki az ösvényt előttünk. Számos témakörben mutatta ki a gyermekek sajátos elméletrendszerét. Többek között az élővilágról, a természetről és a munkáról kérdezte őket, így sikerült ezekben témákban felderíteni a gyermekek sajátos nézőpontját. Bár ő elsősorban ezeket a fejlődéslélektan szempontjából vizsgálta, hatalmas jelentőséggel bírt a gyermektanulmány számára is. Ő mutatott rá arra, hogy a gyermekek elgondolásait különféle ismeretágakban érdemes vizsgálni. (Mérei, 1948) Eredményeivel jelentősen megkönnyítette az utána következők munkáját és segítette ezen és más tudományágak fejlődését is.

Piaget, a gyermeki világgép kutatásának elindítója

Jean Piaget (1896-1980) genfi pszichológus tudományának világszerte elismert és tisztelt képviselője. Több mint félévszázados munkásságát biológusként kezdte, majd a gyermek értelmi fejlődésének türelmes, aprólékos vizsgálatára tért át. Az elméleti fejlődéslélektan terén kimagaslót alkotott. Azt állította, hogy a gyermeki értelem fejlődésében igazi minőségi változások figyelhetők meg. Munkássága kezdetén az óvodáskori gondolkodás és beszéd kapcsolatát elemzi a megfigyelés és a klinikai kikérdezés módszerével. Az 1920-as években végül feltárja a gyermeki világgép jellemzőit. (Ligethiné, 2012) Állítása szerint a gondolkodást minőségileg eltérő fejlődési szakaszok jellemzik. Elméletét a hatvanas években több irányban kiterjesztette. A nyelv és a gondolkodás, a gyermeki világgép, a fizikai okság kialakulása, az értelmi műveletek rendszerének felépülése, majd átfogóbban a logikai gondolkodás, az erkölcsi ítélet és az egész személyiség fejlődésének vizsgálata késztetik mind szorosabb kapcsolatok keresésére a matematikával, a logikával, a szociológiával, a filozófiával és a kibernetikával. Piaget elméletének fontos következménye, hogy a nevelés a gyermeki életkori sajátosságok által meghatározottá vált. (Piaget, 1970)

A fő magyarázó elvek

A gyermektanulmányi vizsgálatok az elméletképzésen át közelítették meg a gyermeki világképet. A Piaget-féle klinikai módszert alkalmazva arra készítették a gyermekeket, hogy jelenségmagyarázó elméleteket szöjének. A vizsgálatokból arra a következtetésre jutottak, hogy a gyermeki elméletekben állandó magyarázó elvek lappanganak. Ezek 3-4 éves korban alkotnak teljes, egységes rendszert, az igazi gyermeki világképet. Ezután mintegy a 9. életév végéig folyamatosan változnak, a fejlődés ütemét követve. Az addig biztos magyarázó elvek már nem bizonyulnak megfelelőnek, a világkép megbomlik.

A fő magyarázóelvek és jellemzőik:

Artificializmus elve

E szerint minden mesterségesen előállított, minden az emberi munka terméke. Például úgy gondolják az emberek festették kékre az égboltot és ők rakták fel a csillagokat is rá. Ez az erőteljes elképzelés az 5. életév körül gyengülni kezd. Ekkor már az ember, mint teremtmény, osztozik a természeti erővel. Ebben a korban képzett ötletes elmélet például az, hogy a Hold elhasználódik a világítás során, emiatt lesz kifli alakú, de az, hogy újra kerekké válik, már az emberek műve, ők építik újra az ég egyik darabjával. Körülbelül a 8. életévtől jelenik meg az elv következő foka, amikor az ember örökébe a természeti erők lépnek. Ilyenkor az ember teremtette technika mintájára képzelel el a világ működését. Gyakran jelenik meg az eredetre vonatkozó gyermeki válaszokban Isten, aki emberi módra teremt. Például Isten festi feketére az esőfelhőket. Ez a fajta gondolkodásmód a 9. életévre megszűnik, ám késő maradványaival akár felnőtt korban is találkozhatunk.

Animizmus elve

Ez a megelevenítő gondolkodás, ami eleinte mindenre kiterjed. A dolgoknak, tárgyaknak, jelenségeknek tudata van. Például: „Azért önt ki a Duna, mert haragszik az emberekre.” (Mérei, 1948. 25. o.) Később, 6-8 éves kor körül az válik jellemzővé, hogy csak az aktív mozgást végző tárgyak kapnak „életet”. Ilyenkor a bicikli és az óra él, de a fal nem, hiszen semmit nem csinál. Körülbelül a 9. évtől jelenik meg az a fajta gondolkodás, amikor már csak azoknak a dolgoknak van tudata, melyeknek saját mozgásuk van. Ilyenkor a gyermek tudásától függően életet kaphatnak az égitestek vagy akár a szél is. Ennél az elvnél jelenik meg leginkább a gyermeki gondolkodás szubjektív volta. A gyermek saját érző és gondolkodó lényét vetíti rá a külvilágra.

Realizmus elve

Ezalatt azt értjük, hogy a gyermeki gondolkodásban nem válik külön szubjektív és objektív valóság. A kettő mintegy összefonódva, együtt képezi közös valóságot. Körülbelül 6-7 éves korban kezd különválni a kettő, de ez egy lassú folyamat. Jeleit még 10 éves korban is felfedezhetjük.

A gyermeki realizmus jól megfigyelhető például a gondolatról szőtt elképzeléseikben. A kisgyerekek elméleteiben a gondolat nem szubjektív dolog, tulajdonképpen a hanggal, beszéddel egyezik meg. Körülbelül a 7. életévtől kezd csökkenni a realista tendencia, amikor már úgy vélik, hogy a gondolat kizárólag az ember fejében létezik. Elméletükben a realizmus úgy jelenik meg, hogy a gondolatot magát anyagszerűnek gondolják, vérhez hasonlónak képzelik el. Egyfajta van-nincs anyagnak feltételezik a 9-10-ik életévük végéig.

Cél – okság elve

E szerint minden történésnek, jelenségnek oka céljában, rendeltetésében keresendő. Ez szorosan összekapcsolódik a gyermeki világkép emberközpontú jellegével. Mintha a világ kifejezetten csak az ember számára készült volna. Erre példa, amikor egy 5 éves kislány arra a kérdésre, hogy miért van hideg, azt a választ adta: „Kell a hideg, hogy lehessen korcsolyázni.” (Mérei, 1948. 29. o.) Ez a gondolkodásmód 8 éves korig figyelhető meg a gyermekeknél, de később 10-12 éves korban újra megjelenhet.

Hasznossági elv

Ennek lényege, hogy a gyermek egy tárgy meghatározását úgy tudja megadni, hogy elmondja mire használható. Például: „A kréta az, amivel a táblára írunk.” (Mérei, 1948. 31. o.) Ezen felül magában foglalja azt a nézetet is, hogy mindennek hasznosnak kell lennie. Ez szorosan összefügg a finalizmussal. 7-8 éves korig a gyermeki gondolkodás minden megnyilvánulásában fellelhető.

Szándék és törvény elve

A gyermeki gondolkodásban a szándék sok esetben felváltja a törvényt. 6 éves korig a szándékossági elv kizárólagos, nem létezik véletlen. Az elvre kitűnő példa egy 6 éves kislány esete, aki megtudta, hogy a hóvirág bújki először tavasszal és kérdése ez volt: „Honnan tudja a hóvirág, hogy mikor kell neki kibújni?” (Mérei, 1948. 33. o.) Tehát természeti jelenségeket is a szándékok irányítják. Ez esetben a kérdés csak az, hogyan jut el a hóvirághoz az irányító szándék, aminek engedelmessé válik. A 7. életévtől ez az elv háttérbe szorul, ám még akkor is nagyban különbözik a felnőttek gondolkodásától. A gyermeki felfogás szerint

nem minden jelenség engedelmeskedik a törvényeknek, van, ami véletlenül történik. A 7 évesnél idősebb gyermek számára törvényszerű az, ami gyakori, véletlen pedig az, ami ritka.

Mágikus világkép elve

Ez a „jelenség” sokszor még a felnőttek között is felbukkan (pl.: szerencsehozó kabalák, balszerencsét jelentő események), ám ez a gyermeki világképnek egyik központi magva. Lényege, hogy összefüggést tételez fel olyan dolgok között, melyek egymástól függetlenek, s eme nem létező kapcsolat felhasználásával véli irányítani a világot. Gyermeki meggyőződés, hogy szavak kimondásával, a lélegzet visszatartásával, stb. a fizikai világ befolyásolható. (Vincze, 1961) Például: „Azért van szép idő, mert a kedvenc piros szoknyám van rajtam.” (saját pl.) Mintegy varázslóvá lépteti elő az embert. Az elv jelenléte 4-5 éves korban figyelhető meg a legerősebben. Később jelenléte rohamosan gyengülni kezd és rájönnek, hogy gondolataiknak nincs varázsereje. (Fraiberg, 1990)

Naiv világkép elve

Ez leginkább a 9-10 éves gyermekekre jellemző, akik a gyermeki gondolkodáson már túljutottak, de kellő tudás és tapasztalás híján még hajlamosak saját elméleteket szőni a világ jelenségeiről. Erre jó példa a Hold alakváltozására szőtt elméletek. 9 éves korig a gyermekek ezt az artificializmus elvével magyarázzák. Ezután már csak ritkán fordul elő ez a fajta elképzelés. A gyerekek ekkor már tudják, hogy a Hold változása valójában látszólagos, de még nem tudják, hogy a Nap, a Föld és a Hold kölcsönös helyzetétől függ. Ekkor olyan elméleteket szőnek, melyek mögül a valós tárgyi tudás hiányzik. Például: A Hold tengelye körül forgó korong alakú égitest, ami ha élével fordul felénk, akkor sarló alakúnak látszik, ha lapjával fordul felénk, akkor teliholdat látunk. (Mérei, 1948)

A gyermeki tudást eltorzító tényezők

Hermann Alice, magyar pszichoanalitikus, egy országos kiterjedésű felméréssel vizsgálta az óvodások tárgyi tudását, amivel arra kereste a választ, hogy mit tudnak a gyerekek a valóságról. Kiderült, hogy az 5-6 éves gyermekeknek már nagyjából megfelelő ismereteik vannak a világról. A kérdések többségére a gyerekek helyesen válaszoltak, amiből arra következtethetünk, hogy sok ismerettel rendelkeznek, amit mozgósítani is tudnak. Ám a vizsgálat alapján fény derült arra is, hogy milyen hiányosságok vannak a meglévő tudásanyaguk mögött. Ezek a gyermeki tudást eltorzító tényezők. Éppen ezért tudásuk gazdag és változatos, ugyanakkor, labilis és változékony is. Ez a változás pedig akár naponta megtörténhet.

A gyermeki világnép vizsgálatakor a következ3 torzító tényez3ket fontos figyelembe venni:

Gyermekközpontúság

Ez abban mutatkozik meg, hogy a gyermekek külön csoportba sorolják magukat az élőlények között és a feln3ttek rendeltetését abban határozzák meg, hogy nekik kell gondozniuk a kicsinyeiket. Ezek szerint a feln3ttek egyetlen dolga, hogy ellássák a gyerekeket és természetb3l adandó, hogy a feln3ttek a gyerekekhez igazítják napirendjüket. Legalábbis a kicsik szerint...

Gyermek-mitológia

Ezek félreviszik a valóságról való ismeretek alkalmazását. A feln3ttekt3l kapott mitológiai magyarázatokat a gyerekek igyekeznek összedolgozni saját tapasztalataikkal. Ilyenkor különös párosítások jöhetnek létre, pl.: „A keresztanyu Jézuskája hozta a karácsonyi ajándékot”. (saját pl.)

Gyermeki etimológia

Ez a gyermekek világról való tudásának egy másik korlátja. Ilyenkor ismereteinek hiányosságai miatt önkényesen ad jelentést egyes szavaknak, ami helytelen tudást eredményez. Például: „Éleszt3 – olyan szer, amivel fel lehet élesztteni a halottakat.” (Mérei - Binét, 2006. 117. o.)

Végletes ellentétek kiemelése

A gyermekeknél erősen jelen van a végletek dominanciája, ami közrejátszik a valóságról való tudásukba. Megnehezíti a különbségtevést és a választást számukra, így egyes – sokszor nagyon is lényeges – részletek fölött elsiklanak. Például: A nyár és a tél között ott van a tavasz és az 3sz is.

A világ megváltoztathatatlansága

Ez nem túl gyakori, de előfordul a gyermeki műveltségben. Abban nyilvánul meg, hogy a gyermek egyszerűen nem tudja elképzelni, hogy valami nem létezik, vagy azt, hogy esetleg máshogy is létezhet. Tehát van, mert lennie kell!

Egyéni élmények hangsúlya

5-7 éves korban a gyermekek tudásanyaga tele van személyes élményekhez fűződ3 asszociációkkal. F3leg a családi környezetben szerzett tapasztalatok gyakorolnak rá nagy befolyást. Ezek nem csak tudását, hanem véleményét, érdekl3dési körét is befolyásolják. Az

élmények miatt az egyszeri könnyen válhat általánossá, a lényegtelen pedig lényegessé. (Mérei - Binét, 2006)

A gyermektudomány általános jellemzői

Körülbelül a századforduló óta foglalkozik a gyermeklélektan annak bizonyításával, hogy a gyermekek gondolkodása más, mint a felnőtteké. A XX. században főleg ennek a világnak a feltárásával foglalkozott a gyermeklélektan. (Vincze, 1961) Az 1980-as évek elejétől fogva a különböző tudományos folyóiratok szinte áttekinthetetlen mennyiségben ontották a gyerekek természettudományos fogalmi rendszerének fejlődésével kapcsolatos tanulmányokat. (Nahalka, 2002) Abban, hogy ilyen fontossá vált a kutatók szemében ez a téma, valószínűleg szerepet játszott az is, hogy ez a kérdéskör rendkívül érdekes, vizsgálata meglepő következtetésekhez vezetett már a kezdetekben. Gyakran találkozunk olyan kreatív gyermeki magyarázatokkal a világ dolgaira, melyekhez hasonló megalkotására sokszor még a felnőttek sem lennének képesek. Pl.: A „Föld kerek” igazolására egy másik Föld-bolygó elképzelése, ami ugyan kerek, de az emberek nem ott, hanem továbbra is az igazi lapos Földön laknak - az elképzelés szerint.

Az eddigi kutatások alapján a következők mondhatók el ezekre a gyermeki elképzelésekre:

- a gyermekeknek már számos elképzelésük van a világ jelenségeiről óvodába, iskolába lépéskor
- a képzetek széles körben elterjedtek korra, nemre, képességre és nemzetiségre való tekintet nélkül
- ezek a képzetek kitartóak, a hagyományos tanítási módszerekkel a gyerekek jelentős hányadánál nem változtathatók meg
- változatos forrásból származhatnak: hétköznapi tapasztalat, hétköznapi nyelv, szociális környezet, oktatás
- a gyerekek elképzelései gyakran párhuzamba állíthatók a tudomány történetében korábban elfogadott, de mára már meghaladott nézetekkel
- ezek az elméletek gátolhatják a tanulást (Korom, 2005)

A kutatómunka

Problémafelvetések

Mint látható, a gyermekek gondolkodásmódját és tudását az életkoruk sajátos jellemzői erősen befolyásolják. Ám azt, hogy milyen tapasztalataik vannak, milyen tudásanyagot halmoznak fel a világról, azt elsődlegesen a közvetlen környezetük határozza meg. Érdeemes figyelembe venni azonban, hogy az elmúlt évtizedekben ezen tényezők hatalmas változáson mentek keresztül. A modernizáció, a felgyorsult életritmus és a fogyasztó társadalom hatása átalakította a családok, így a gyermekek életét is. A technika mintegy észrevétlenül belopódzott a felnőttek és a gyerekek mindennapjaiba. Ezt már nem tekinthetjük kérdésnek, ez egy megcáfolhatatlan tény. Viszont azt a kérdést, hogy ezt a jelenséget hogyan élik meg a gyerekek, már kevesen teszik fel. Sokat hallani az „új generációról”, akik már úgy születnek, hogy eleve értenek az okos-telefonokhoz és számítógépekhez és magunk is tapasztalhatjuk, hogy a gyermekek egyre korábban kezdik el használni az új technikai eszközöket. Folyamatosan zajlik a vita ennek a kétségtelenül jelenlévő változásnak az előnyeiről és hátrányairól. De vajon hogy látják ezt maguk a gyerekek? Miként tekintenek a televízióra, számítógépre, el tudják-e képzelni a világot telefon nélkül? Inkább a munkához, vagy a szórakozáshoz kapcsolják őket? Vajon a háztartási eszközök nélkülözhetetlen csoportjába sorolják őket? Miként kezelik ezeket az eszközöket és hogyan illesztik be őket a már meglévő tudáshálójukba? Ezen kérdések merültek fel bennem a kutatómunkám és az óvodában töltött gyakorlatom során. A témában kevés szakirodalmat találtam, viszont úgy érzem, hogy jelentősége elég nagy ahhoz, hogy foglalkozzak vele. Kutatásomban nem törekedtem a reprezentativitásra, azonban vizsgálatom során a kérdésekre kapott válaszok segíthetnek abban, hogy könnyebben el tudjuk dönteni, hogyan viszonyuljunk a gyermekek technikai eszközökkel való kapcsolatához. Választ kaphatunk arra is, hogy mennyire érdemes, illetve hasznos ezeket a családi hétköznapiakban és az óvodában alkalmazni.

Az, hogy a gyerekek óvodáskorukban hogyan látják és kezelik a televíziót, a számítógépet és a telefont, nagyban befolyásolja, hogy felnőttként miként tekintenek rájuk. Ha már óvodás korban megismerjük az ő nézőpontjukat, tudni fogjuk, hogy mennyire engedjük a gyerekeket a televízió és számítógép csábításának, valamint azt is, hogy milyen dolgokra kell felhívni a gyerekek figyelmét ezen eszközökkel kapcsolatban.

Hogyan ismerhetjük meg a gyermekek világát?

Sugallt és valós válaszok

A gyermekek világának megismerése nem könnyű feladat. Ennek egyik nehezítő körülménye, hogy a gyermekek nem mindig és nem mindenkinek engednek bepillantást valódi elgondolásaik világába. A pszichológiai vizsgálatok kimutatták, hogy szervezett – óvodai, illetve iskolai – keretben a gyerekek mást válaszolnak, mint amit valójában gondolnak. Ennek oka, hogy maga a környezet és a szituáció mintegy sugallja, hogy mit is kell mondaniuk, milyen választ várnak el tőlük. Hiszen sok esetben a témáról már beszélgettek felnőttel és automatikusan azt válaszolják, amit tőlük hallottak. Ám ha egy hosszabb, kötetlenebb beszélgetést folytatunk velük, akkor egészen más eredményhez jutunk. Ekkor megismerhetjük az igazi gyermekvilágot. Óvodáskorban a gyermek élményei és tapasztalatai, valamint az érzelmei befolyásolják világtételeit, a felnőttektől kapott ismeretek csak csekély részt foglalnak el elképzelései kialakításakor és mi erre vagyunk kíváncsiak. Idővel – elsősorban iskolába lépéskor - természetesen az utóbbinak egyre nagyobb szerepe lesz. (Méri - Binét, 2006)

A klinikai módszer

A gyermeki világ feltárására Piaget sajátos módszert dolgozott ki, melynek lényege, hogy a vizsgáló beszélget a gyermekkel, aminek során igyekszik feltárni a világról való elképzeléseit. Ennek a módszernek pontos kritériumai vannak. Ezek röviden a következők:

- A beszélgetés mindig egy előre meghatározott témakörre irányul. Ez nem lehet se túl szűk, se túl széles. Alapos átgondolást igényel a téma helyes kiválasztása.
- Előre meg kell lenni a feltevésnek arról, hogy milyen sajátos magyarázó elv található az elméletképzésben.
- Témaválasztás előtt, készen kell lennie egy magyarázó elvre vonatkozó hipotézisnek, amit az eddigi tapasztalatok, ismeretek alapján kell megalkotni. Előzetes gyűjtőmunkát kell végezni.
- A beszélgetésnek rugalmasnak kell lennie, a gyermek válaszaihoz kell igazodnia, nem lehet kérdőív alapján haladni. Azonban első adandó alkalommal vissza kell térni az alapgondolathoz, hogy vizsgáló választ kapjon kérdésére.
- Keresztkérdésekkel kell ellenőrizni a gyermek válaszait, mivel a beszélgetés folyamán a gyermek többször ellentmondásba kerülhet saját magával. Ezeket a vizsgálónak ki kell éleznie, hogy a gyermek maga is rájöjjön hibájára. Ilyenkor a gyermeknek döntenie kell a létrejött ellentmondásban.

- Gondolkodásra kell készíteni a gyereket. Nem szabad megelégedni a félvállról odavetett válaszokkal.
- A jegyzőkönyvvezetésnek nagyon pontosnak kell lennie, lehetőleg minden szót le kell írni, mind a gyermek, mind a vizsgáló részéről.
- Semmilyen esetben nem szabad oktatni, kijavítani a gyereket. Csak a megismerés a feladat.
- A szerzett tudásanyagon keresztül kell hatolni, a tanult, készen kapott vagy másoktól átvett ismeretek lényegtelenek.
- Komolyan kell történnie. Csak a vizsgálatot végző és a vizsgált személy lehet jelen.

A vizsgálatot követően át kell nézni a jegyzőkönyveket és bizonyos válaszokat ki kell zárni a vizsgálatból. Ezeket három csoportba sorolhatjuk:

Sugalmazott válaszok

Ilyenkor nem gondolkodik a gyermek, egyszerűen azt a választ adja, ami a kérdésből kicseng.

Meseszövések

Ekkor a gyermek el akarja búvólni a kikérdező felnőttet, ezért kitalált, hihetetlen válaszokat ad, hogy szórakoztassa a vizsgálót. Ekkor ismét nem gondolkodik, csak mesél.

„Bánom is én” válaszok

Ebben az esetben a gyermeket nem érdekli a kikérdezés, mert esetleg motiválatlan vagy megunja. Csak mond valamit, hogy kielégítse a felnőttet és végre túl lehessen rajta.

Kétfajta olyan válasz van, ami számunkra értékkel bír és a gyermeki gondolkodásról hiteles képet adhat. Egyik a már készen lévő elmélet kifejtése. A másik a beszélgetés közben lefolyó gondolatmenet terméke, az újonnan felállított elképzelés.

A gyermekek általában szívesen vesznek részt ilyen beszélgetésben, ám a módszer alkalmazása eleinte nehézséget okozhat. Gyakorlással azonban könnyűvé válik annak, aki ismeri és szereti a gyermekeket, valamint annak, aki valóban kíváncsi rá, hogy mit is gondolnak a világról. (Mérei - Binét, 2006)

A kutatás menete és módja

Az előzőekben leírtak miatt, a Piaget féle klinikai módszert találtam a legmegfelelőbbnek a kutatásom elvégzéséhez. Bár most először használtam ezt a módszert, igyekeztem a lehető legjobban odafigyelni, hogy jól alkalmazzam.

A kutatást először azokban az óvodákban kezdtem, ahol a tanulmányaimhoz kötődő szakmai gyakorlaton voltam: a soproni Lewinszky Anna Gyakorló óvoda Napsugár csoportjában és a szombathelyi Hétszínvirág óvoda Pityang csoportjában. Ennek nagy előnye, hogy a gyerekek már ismertek, örömmel beszélgettek velem és feltehetően őszinte válaszokat adtak. Ezekben az esetekben kisebb volt a valószínűsége, hogy az intézményes keretek miatt olyan válaszokat adtak, amikről úgy gondolták, hogy elvárok tőlük. A kutatást a vassurányi Kastély óvodában folytattam, ahol lehetőségem nyílt a falusi gyerekek világképét is vizsgálni. Itt nem ismertem a gyerekeket, ezért egy ott hospitáló ismerőssel mentem, így hamarabb megnyíltak előttem a gyerekek és itt is lelkesen válaszoltak a kérdéseimre.

Az interjú megkezdése előtt elmondtam, hogy csak néhány dologról szeretnék velük beszélgetni, semmi nehéz vagy komoly témáról, csak kíváncsi vagyok rá, hogy mit szeretnek, mit csinálnak szívesen. Említettem, hogy ez egy iskolai dolgozatom elkészítéséhez szükséges, így hangsúlyoztam a fontos szerepüket, kiemelkedő segítségüket a megvalósításban. Ezzel igyekeztem meghozni a kedvüket. Felhívtam rá a gyerekek figyelmét, hogy csak azt fogom leírni, amit ők mondanak, nehogy elfelejtsem. Ezzel próbáltam elkerülni, hogy esetleg aggódjanak a folyamatos jegyzetelésem miatt. Mindeközben persze tartottam a szemkontaktust, hogy nem kihallgatottként, hanem partnerként érezzék magukat. Többször bízattam őket, hogy bátran mondják el, amit gondolnak és a mindig megdicsértem őket, ha ügyesek voltak, okosakat mondtak.

Bár a kutatást mindössze 30 gyerekkel végeztem, igyekeztem, hogy minél tágabb rétegből kerüljenek bele a résztvevők. Vannak közöttük hátrányos helyzetű és kimondottan jó körülmények között élő, egyke és nagycsaládos, ép és csonka családban élő, városi és falusi gyerekek, magasan iskolázott és kevésbé tanult szülők gyermekei egyaránt.

A kutatási módszer sajátossága miatt nem volt előre összeállított fix kérdéssorom, a gyerekek válaszai nagyban befolyásolták a beszélgetés menetét. Mindenesetre néhány fontosabb kérdéshez, kérdéssorhoz igyekeztem tartani magam, egyrészt azért, hogy a felmerülő kérdéseimre megkapjam a választ, másrészt azért is, hogy a gyerekeket ne hagyjam nagyon elkalandozni a témától. A szakirodalmakban számos hasonló jegyzőkönyv állt rendelkezésemre, melyek átolvasása rengeteg segítséget jelentett a saját interjúm

elkészítéséhez. Az elemzésekben több helyen utaltam a gyermekek válaszára, illetve idéztem is közülük. Ezek mögött mindig feltüntettem hányas számú interjúban találhatók és hányadik kérdésemre kaptam azt a választ.

A szemléltető minták függvényében és a tanulmányozott információk ismeretében, próbáltam három nagy témakör köré csoportosítani a kérdéssorokat, melyet részletesebben, alább a Hipotézisek című részben kifejték.

A főbb kérdéskörök az alábbiak voltak:

Televízió:

- Van otthon tv-tek? Szoktál tv-t nézni?
- Miket szoktál nézni? Kivel?
- Mindig igazat mutat a tv?
- Előfordul, hogy nem érted, amit a tv-ben láatsz? Szoktatok otthon ilyesmiről beszélgetni?
- Miért fontos, hogy legyen tv-tek?

Számítógép:

- Van otthon számítógépetek?
- Szüleid szokták használni? Mire?
- Te szoktad használni? Mire?
- Fontos, hogy legyen számítógépetek? Miért?
- Minden számítógép ugyanolyan? Miért igen/miért nem?

Telefon:

- Van telefonotok? Milyen?
- Szoktad/tudod használni?
- Mire lehet még használni telefonáláson kívül?
- Fontos, hogy mindenkinek legyen telefonja? Miért?
- Mit lehet csinálni, ha nincs telefon?

Ezen kérdések feltevésével három fontos szempontból szerettem volna a gyerekek nézőpontját vizsgálni, elgondolásuk alapjait feltárni. Minden kérdés célzottan járja körbe azon fő területeket, amelyekre a kutatásom hipotézise épül, hiszem ez a módszer lényege.

Hipotézisek

Alapfeltevésem az volt, hogy televízió, számítógép és telefon általában minden háztartásban megtalálható és ismerik őket a gyerekek. Feltehetően az óvodások már használják is ezeket az eszközöket.

Televízió

A televízióval kapcsolatban úgy gondoltam, hogy a gyerekek ebben a korban nagyjából már tisztában vannak vele, hogy abban *nem mindig a valóságot látják*, nem feltétlenül mutat igazat. Feltételeztem, hogy nagyrészt meg tudják különböztetni mely műsor igaz és melyik nem.

Számítógép

A számítógépről úgy véltem, a gyerekek inkább a *munkához kapcsolják*, nem a szórakozáshoz. Láthatják, hogy a felnőttek sokat használják, így inkább felnőtteknek való eszköznek tartják.

Telefon

A telefon valószínűleg a gyerekek számára már nagyon *természetes dolog, a mindennapi élet elengedhetetlen eszközének tartják*. Véleményem szerint annyira fontosnak és nélkülözhetetlennek tartják az eszközt, hogy nem ismernek más alternatívákat a távol lévő emberekkel való kapcsolat felvételre.

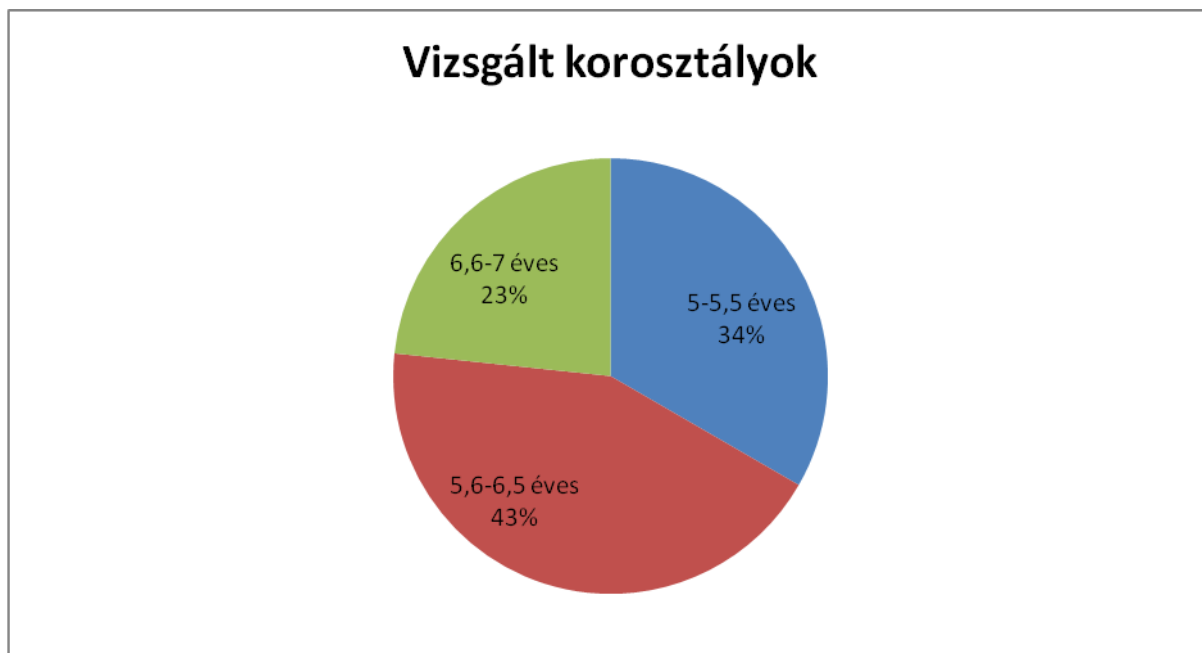
A falusi és városi gyerekek ismeretei közötti különbség

Úgy vélem, hogy ismereteikben nem mutatkoznak jelentős különbségek. A technikai eszközök mindenhol jelen vannak, így ugyanolyan hatással vannak minden gyerekre.

Ezen feltevésekre, kérdésekre kerestem a válaszokat. A kapott eredmények nagyban segíthetik a mai gyerekek technikai eszközökről alkotott képének megismerését, ezen keresztül pedig a szülők és pedagógusok hozzáállását az egyes eszközökhöz.

A kutatómunka eredményei

A gyerekek örömmel segítettek nekem, szívesen vettek részt a beszélgetésben. A vizsgálat körülményei minden esetben megfelelőek voltak. A gyerekekkel alkalmam volt négy szemközt, minden zavaró tényezőtől elhatárolva, külön helységben beszélgetni. A legnehezebbnek magát a jegyzetelést találtam, hiszen nehéz volt minden egyes szót pontosan leírnom, de a hiteles eredményhez szükség volt rá. Az interjúk befejezésével újra átnéztem mindet és igyekeztem kiszűrni azokat, melyek a klinikai vizsgálat szempontjainak nem feleltek meg vagy nem voltak értékelhetőek. Találtam köztük néhány sugalmazott és komolytalan választ is, de szerencsére csak keveset kellett figyelmen kívül hagyni. Így 30 értékelhető interjút sikerült összegyűjtenem. A megkérdezett gyerekek középső- és nagycsoportosok voltak, akiknek többsége 6 év körüli volt. A vizsgálati csoport korosztály szerinti eloszlását az 1. számú diagram szemlélteti.

1. diagram: A vizsgált gyermekek korcsoport szerinti

A felmerülő kérdéseimre sikerült választ kapnom. A kutatás során más érdekességekre is fény derült, amit majd az egyes kérdésköröknél részletesen kifejték. A következőkben témakörökre bontva részletezem a kapott eredményeket és vizsgálom a felállított hipotéziseim helytállóságát.

Televízió

A gyermekek televízióval való kapcsolata először a múlt évben, egy előző kutatásom során vetett fel bennem kérdéseket. Kinetikus családrajzokat elemeztem és egy nagycsoportos fiú tévé nézés közben rajzolta le családját. (1. kép) Boldogan mesélt róla, hogy ez a kedvenc közös időtöltésük és milyen filmeket szoktak nézni. Az édesanya nem látható a képen, mert a fiú elmondása szerint bátyjával és édesapjával szokta nézni az „ijesztős” filmeket, míg anyja vacsorát készít vagy takarít. Ez volt az első kiindulási alap számomra, hiszen ez az egy kép is rengeteget elárult. Ez a gyermeknek feltehetően sokat nézi a tv-t, amit egy jó, közös családi programnak tart. Bár felnőtt szemmel nem tekinthető minőségi társas időtöltésnek, hiszen ez egy passzív cselekvés. Mindazonáltal a gyermek élvezi, hogy édesapjával és testvérével lehet. De vajon milyenek azok az „ijesztős” filmek és mit gondol róluk a gyermek? Szoktak-e otthon beszélni a tv-ben látottakról? Valósnak vagy kitalálnak gondolja az ott látottakat? Legfőképpen ezen kérdésekre kerestem a választ a televízióval kapcsolatban.

1. sz. kép: 6 éves és 4 hónapos gyermek családrajza

Nézett műsorok

Minden megkérdezett gyereknél volt a háztartásban televízió és mind rendszeresen nézik is. A legtöbben azt mondták szülővel, testvérrel nézik. A televíziózás tehát egy mindennapi elfoglaltság a családok részére, amely tény ismét megerősíti, hogy kiemelt fontosságú a témával foglalkozni. Csupán a gyermekek töredéke adta azt a választ, hogy több alkalommal is egyedül szokták nézni a tv-t.

Arra kérdésre mit szoktak nézni, először minden gyermek meséket kezdett el sorolni, mint például Spongyabob, Én kicsi pónim, Kacsamesék vagy az egyes rajzfilmcsatornák nevét mondták el, mint például Cartoon Network, Minimax, Nickelodeon. (3, 8) A válaszok között többször előfordultak olyan műsorok, melyek nem igazán gyerekeknek valók, de szülőkkel együtt azokat is szívesen nézik a gyerekek. Gondolok itt például a Híradóra, ami több gyereknél is előjött, a foci meccsre, Forma-1 futamokra, vagy a Barátok közt-re. (4, 5, 7, 8, 11) Volt olyan kisfiú, aki természetfilmeket szokott édesapjával nézni. (24) Arra, hogy milyen műsorokat nézhetnek, elég vegyes válaszokat kaptam. Sok gyerek mondta, hogy csak egyes műsorokat nézhet, volt, amit csak szülővel együtt nézhetnek, de akadtak, akiknek egyáltalán nem szabályozták a nézhető műsorok körét. Ez általában azoknál a gyerekeknél fordult elő, akik azt mondták, sokszor tévéznek egyedül. A gyerekek többnyire tisztában voltak vele, mely filmeket nem nézhetik:

„A lövöldözős filmeket nem nézhetem.” (9:3)

„A felnőttes, ijesztős filmeket nem engedik.” (4:3)

„Csak a gyerekeknek való filmeket nézhetem.” (3:3)

Volt olyan kisfiú, aki egyértelműen azt a választ adta, hogy ő már rég tisztában van vele, mi való neki:

„Nem mondják. Tudom miket nézhetek.” (16:2)

Ezeknél a családoknál jól van szabályozva a gyerekek tévével való kapcsolata. A gyerekek csak olyan műsorokat néznek, melyek életkoruknak megfelelnek.

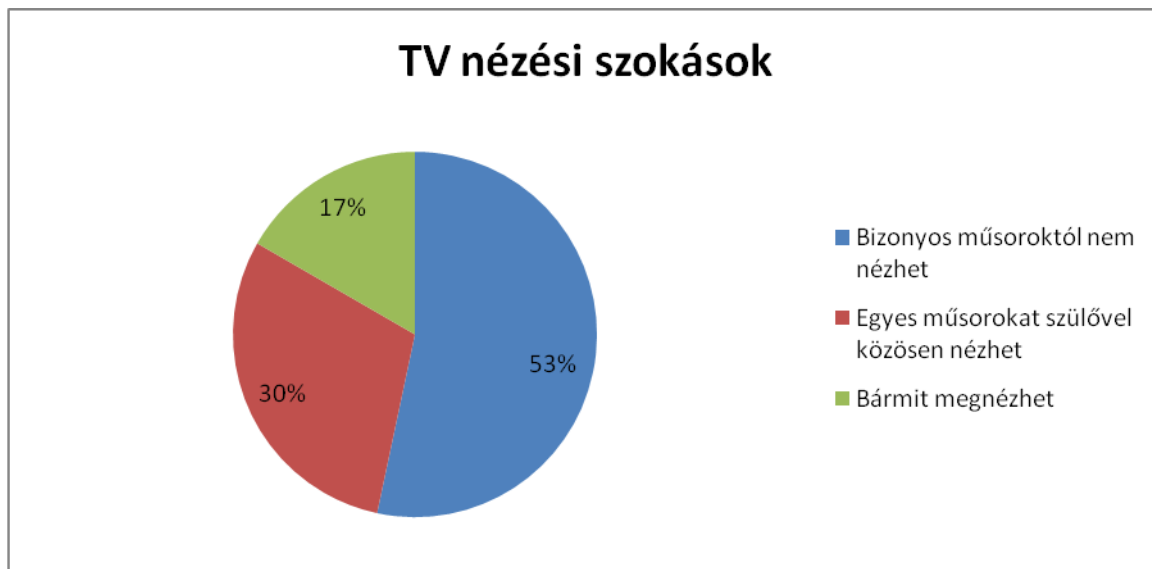
Azoknál a gyerekeknél, akik bizonyos filmeket csak a szülőkkel szoktak nézni, mindössze egy kislány akadt, aki külön kiemelte, hogy az ijesztő részeknél édesanyja előre figyelmezteti őt és vagy kiküldi a szobából vagy szól, hogy hunyja be a szemét. (18) A többi esetben ilyenfajta korlátozásra nem utaltak. Inkább a filmek fajtáját emelték ki.

„Ilyen vicces filmeket szoktunk nézni apuval.” (9:4)

Ez a fajta szabályozás is megfelelőnek tekinthető, de csak akkor, ha szülők valóban figyelnek rá, hogy a gyermeknek is megfelelő műsort nézzenek.

A mindent megengedő szülők gyerekeinél bizony előfordult, hogy olyant is láttak, amit nem kellett volna. Az egyik kisfiú, az én nagy megdöbbenésemre izgatottan mesélte, hogy ő azt a filmet látta, amiben láncfűrészsel levágták egy ember lábát. (13) Tehát elmondható, hogy némely esetekben egyáltalán nem válogatják meg, mit nézhet a gyermek, így a rájuk negatív hatással lévő műsorok könnyen eljutnak hozzájuk. Ez már önmagában elég indok arra, hogy miért kell szabályozni a gyermekek tévé nézési szokásait.

Az 2. számú diagramon jól látható, hogy a gyermekek több mint felének megfelelően van szabályozva a nézhető műsorok listája és mindössze 17%-uk nézhet meg bármit.

2. diagram: A szülők szabályozása a tv nézésre vonatkozóan

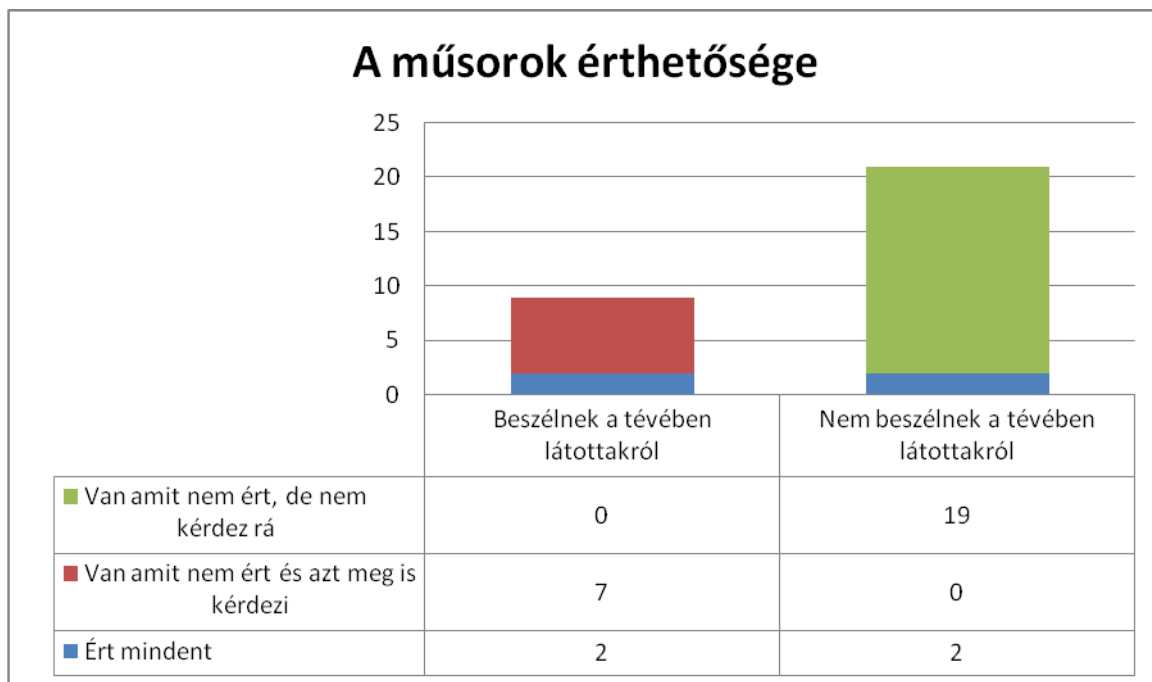
Ezeket az adatokat biztatónak találom, hiszen a szülők több mint fele valamely módon szabályozza gyermeke számára a tv nézést.

A látottak megbeszélése otthon

Előzetes feltevésem az volt, hogy a gyermekek néznek olyan műsorokat is, melyek nem igazán nekik valók. A kapott válaszok alapján ez be is igazolódott. De itt merülnek fel az újabb kérdések: Vajon mindig értik a gyerekek, amit a tv-ben látnak? Ha nem, akkor megbeszéljük otthon? Egyáltalán beszélnek a gyermekek szüleikkel a televízióban látottakról? A kapott válaszok eléggé elkeserítőek. Mindössze négy gyermek volt, aki azt mondta, érteni szokta a látott műsorokat. Ezek azok a gyerekek voltak, akiknél szigorúan szabályozva van, miket nézhetnek. Ez lehet az egyik oka annak, hogy nem merülnek fel bennük kérdések a látottakkal kapcsolatban. Ám közülük is csak ketten szoktak otthon beszélgetni ezekről a dolgokról. Ez lehet a másik összefüggés, ami miatt érthetőek számukra a műsorok.

Csak hét gyerektől kaptam megerősítő választ arra, hogy megkérdezik, amikor nem értenek valamit. Ezek a gyerekek szoktak otthon beszélni a tv-ben látott dolgokról. Feltehetően a szülők bátorítják gyermekeiket, hogy mondják el, ha nem értenek valamit, vagy legalábbis ha a gyermek kérdez, kellőképpen foglalkoznak vele. Ez ismét jó módja annak, hogy a gyermekeknek reális képük alakuljon ki a televízióról.

Ezekkel szemben a gyerekek több mint fele adta azt a válasz, hogy bár néha előfordul, hogy nem érti, amit lát, mégsem kérdezi meg szüleitől. Ezeknél a gyerekeknél egyértelműen azt a választ kaptam, hogy nem szoktak otthon a tv-ben látottakról beszélni. Kivétel nélkül ebbe a csoportba sorolhatók azok a gyermekek, akiknek nem szabályozzák, hogy mit nézhetnek. A 3. diagram szemléletesebbé teszi a kapott eredményeket:

3. diagram: A műsorok érthetősége a gyermekek számára és a tv-ben látottakról való beszélgetés aránya

Ezek az adatok azért elszomorítóak, mert a gyermekekre bizonyítottan nagy hatással vannak a tv-ben látottak. De hogyan tudnák azt helyesen értelmezni, beilleszteni a meglévő tudásanyagukba, ha nem egyértelműek számukra a nézett műsorok? Ők nem ismerik a „tv-nyelvet”, így sok esetben teljesen félreértik a műsorokat, filmeket. Máshogy értelmezik a látottakat, mint a felnőttek, ami fokozza a nem nekik való tartalmak negatív hatását. (Vajda - Kósa, 2005) Ez komoly ok lehet a torz világnézet kialakulására. A gyerekkorban kialakult helytelen tudásanyag a továbbiakban nehezítheti, sőt meg is gátolhatja az új ismeretek beépülését, azok helytelen értelmezését eredményezi. A megoldás a szülők hozzáállásának megváltoztatása. Sok szülő nem veszi komolyan, hogy a filmek, mesék mely korosztálynak ajánlottak. Ezen felül kevés szülő gondolja azt, hogy a tévében látottak néha nem egyértelműek gyermekük számára, esetleg összezavarhatják őt. Éppen ezért nem érzik szükségesnek a látottak átbeszélését, ami az eredményeket látva nagyon is fontos lenne.

Valóság vagy kitaláció?

Az előző két kérdés vizsgálata azért fontos, mert ezek a tényezők – miket néznek, beszélnek-e otthon a tv-ben látottakról – nagyban hatással vannak a tv-ről kialakult véleményükre. Valamint ezek a hatások befolyásolják, hogy elhiszik-e amit a televízióban látnak. Ez a kérdés azért fontos, mert a valóságnak hitt műsorok sokkal nagyobb hatást gyakorolnak a gyerekekre. (Vajda – Kósa, 2005) Érzelmileg feldúlhatja őket, alaptalan félelmeket generálhat és téves elképzeléseket szülhet, ha a gyermekek minden tv-ben látott műsort feltétel nélkül igaznak fogadnak el.

Hipotézisem az volt, hogy nagyóvodás korban a gyermekeknek már viszonylag reális képük van arról, hogy a tévében látottak igazak-e vagy sem.

Mint azt korábban írtam, bár a gyermekek többsége meséket néz, ismernek más műsorokat is, felnőtteknek szóló sorozatokat, filmeket. Éppen emiatt válik fontossá a kérdés: Vajon mindent elhisznek, amit látnak? A válaszadók közül csupán hatan adták azt a választ, hogy minden igaz, amit tv-ben mutatnak. Ezek között a gyerekek közt többségben azok voltak, akik inkább meséket néznek. Talán éppen ezért gondolják, hogy amiben igazi emberek vannak, azok igazak is. Nyolc olyan óvodás volt, aki egyértelműen azt mondta nem mutat igazat a tv. Ezek a gyerekek mind azok voltak, akik nem kérdezték meg, ha nem értették a látottakat. Ez lehet az egyik ok, amiért szkeptikusak: nem értik, így nem hiszik el. A háttérben azonban másik ok is húzódhat. Bár a szülőkkel nem beszélnek róla, elejtve mégis hallhatják, hogy a tévében butaságok vannak, hazudnak benne és ezt minden műsorra kivetítik. A gyermekek több mint fele azt a választ adta, hogy a műsorok egy része igaz, egy része nem. Ám közülük is csak kevesen tudtak példát adni rá.

„Azt nem tudom.” (16:8)

„Hát... Most nem jut eszembe.” (20:9)

Összesen hat gyermek volt, aki, még ha nem is jól, de meg tudta fogalmazni, hogy mi igaz és mi nem.

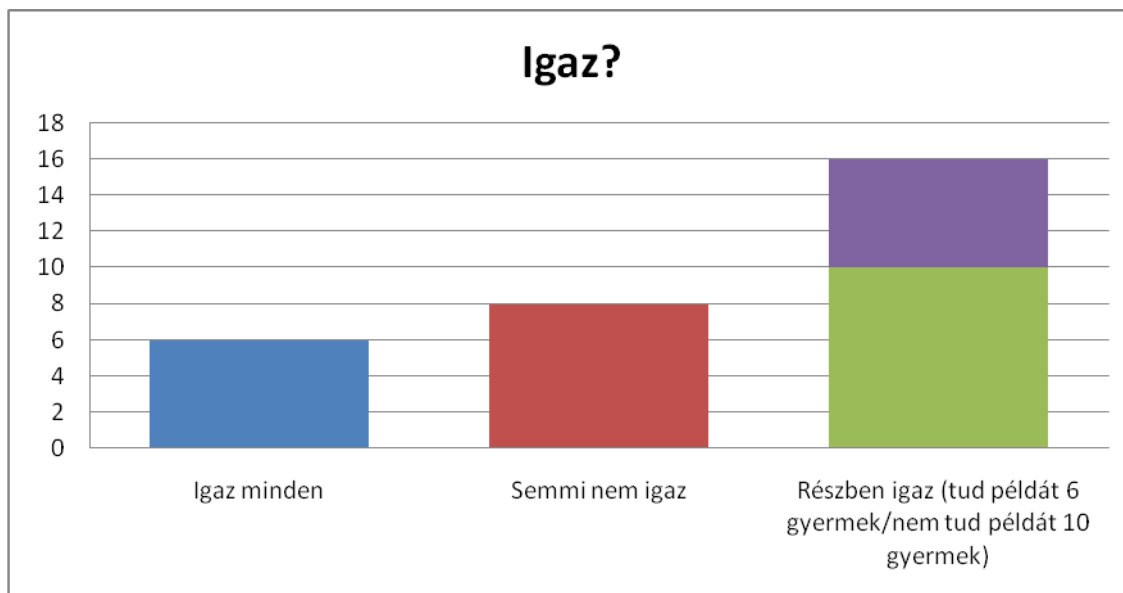
„A mesék nem igazak, mert például az életben nem tudnak a kacsák beszélni. A többi igaz.” (6:13)

„A híradó igaz, más nem.” (8:10)

„Nem igazak, csak a focimeccs, meg a Forma-1.” (5:9)

A 4. diagram remekül szemlélteti, hogy a gyerekek felének helyes felfogása van arról, hogy a televízióban láthatnak valós és valótlan dolgokat is. Bár többségük nem tudott példát adni rá

és akik tudtak, azok sem voltak mindig helyesek, de ez már a kezdete a televízióról való helyes világgép kialakulásának.

4. diagram: A gyerekek véleménye a tv-ben látottakról

A gyerekek, még ha nem is mindig értik a műsorokat, nézik a tv-t, mindennapi életük része. Jó időtöltésnek tartják, családi programnak. Egyik oka lehet, hogy gyermekek számára ilyen közkedvelt a tévzés, hogy a legtöbb műsor megerősíti, illeszkedik a saját világgépüket alakító elvekhez. Gondolok itt az animizmusra és a mágikus világgép elvére. Rengeteg filmben találkozhatunk ezekkel az elemekkel, főleg a gyerekeknek szánt műsorokban. Ezt igazolja, hogy milyen lelkesedéssel tudnak mesélni egy-egy látott filmről vagy meséről és mennyire egyértelműen jó, fontos dolognak tartják a tv-t. Akad rá példa sajnos, hogy a szülők nem tudnak annyi időt fordítani gyermekükre, mint amannyit szeretnének. Ezt sok esetben a gyerekek is érzik.

„Fontos a tv, hogy ne unatkozzak.” (21:7)

Eredmények és következtetések

A kapott eredmények igazolják a felállított hipotézisemet, mi szerint a gyermekeknek már viszonylag reális képe van arról, hogy a televízió nem minden esetben mutat igazat. Ez azért különösen nagy eredmény, mert a gyermekek számára látszat és valóság megkülönböztetése sajátos világlátásuk miatt sokszor komoly kihívást jelent. (Futó, 2006) Ebből következik az is, hogy különös gondot kell fordítani arra, milyen műsorokat engedünk nekik nézni. A helytelen viselkedést sugalló és rossz információkat bemutató műsorokat mindenképpen vegyük le a

nézhető műsorok listájáról. A televízió az egyik „kapu”, mely megnyitotta a gyermekek előtt a felnőttek világát és sok olyan dolgot láthatnak benne, mely rossz hatással lehet rájuk. (Winn, 1990) Mindazonáltal a tévézésnek megtalálhatjuk a pozitív oldalát is. Ha a gyermekek a meséken kívül olyan műsorokat is néznek, melyek hasznos információt adnak számukra a világról, mely felkelti érdeklődésüket egy-egy témában, akkor ez kihasználható az óvodai életben is. Rövid, figyelemfelkeltő, érdekes témájú filmeket nézhetünk a gyerekekkel egy-egy új téma feldolgozása előtt. Felhívhatjuk a gyerekek és szülők figyelmét egyes tévében vetített érdekes műsorokra, ajánlhatjuk, hogy nézzék meg őket közösen. Utána az óvodában közösen meg lehet beszélni mit láttak, mi tetszett nekik, mi nem, mi újat tudtak meg belőle. Így segíthetünk megismertetni a gyerekekkel azt, hogy a tv-ből tanulni is lehet és érdekes dolgokat láthatunk benne. Ehhez viszont szükséges a szülőkkel kialakított jó kapcsolat, hogy meg lehessen velük beszélni a gyermekek tévézési szokásait. Azt kell elérni, hogy a gyerekek megfelelő mennyiségben nézzék a tv-t és megfelelő minőségű műsorokat lássanak. Igyekeznünk kell megértetni a szülőkkel, hogy nem lehet „elektromos bébiszetterként” alkalmazni. (Winn, 1990) A tévével kialakítható helyes viszonyt remekül szemlélteti Vajda Zsuzsa gondolata: „A tévé, mint a modern technika minden áldása, csodálatos találmány lenne, ha valódi fontos szükségleteinkhez tudnánk idomítani, és nem fordítva, a saját életünket a tévéhez.” (Vajda, 1991. 128. o.) Ha ezt a példát látják a gyerekek, nekik is jó kapcsolatuk lesz a tévével.

Számítógép

A számítógépek manapság szinte minden háztartásban megtalálhatók. Harminc gyerekből mindössze egy mondta, hogy nekik nincs, de gyorsan hozzá tette, hogy amikor az új házukba költöznek, akkor majd lesz. (26) Arra kerestem a választ, hogy az óvodások miként tekintenek a számítógépekre; mint szórakoztatási eszközre, akárcsak a tv, vagy inkább munkaeszközre. Ehhez először azt kellett megtudnom, használják-e a komputereket és ha igen, mire, esetleg tudják-e, hogy szüleik mire használják.

A gépek használata

Azok a gyerekek, akinél van otthon számítógép, kivétel nélkül úgy nyilatkoztak, hogy már használták. Többnyire játékokat próbáltak ki rajta, de többen voltak, akik azon néznek filmet vagy képeket. (1, 6, 9, 24) Ezek szerint a felnőttek már elég korán megismertetik velük az effajta játékok által nyújtott szórakozást. Többen gyerektől is hallottam, hogy az interneten keresztül használja ezeket a játékokat, ami már komolyabb számítógépes ismereteket kíván, mint ami általában elvárható lenne egy 5-6 éves gyermektől. (3, 17) Az, hogy ezt az alkalmazási módot említik elsősorban egyszerűen az az oka, hogy ők ezt ismerik és használják. A gyerekek, ahogy hipotézisemben is megfogalmaztam, valóban inkább felnőttek való eszköznek tekintik. Mindössze négy gyermek volt, aki úgy vélte inkább a gyerekek használják a számítógépet, így inkább nekik való. (8, 19, 23, 24) Ezek mellett hét válaszadó ők úgy vélte, ugyanúgy való a felnőtteknek és a gyerekeknek is. (10, 11, 13, 16, 26, 28, 30)

„A számítógép mindenkinek való. Gyerekeknek is, felnőtteknek is.” (16:12)

Ám érdekes megfigyelést tapasztaltam. Több gyerek is említette, hogy a felnőttek játszanak a gépen, vagy tett hasonló utalást.

„Apa szokott rajta játszani.” (9:13)

„Anyuék képeket meg videókat szoktak nézni rajta.” (8:15)

Ennek egyik oka lehet sajátos világnézetük, mely igencsak Én-központú; ők játsszásra használják a gépet, így nyilván a felnőttek is. Másrészt viszont valóban sok esetben láthatják, hogy a szülők is játszanak vagy szörfölnek az interneten, ami kimeríti a számítógépezés fogalmát.

Emellett persze sok gyerek említette, hogy dolgozni és tanulni is lehet rajta. (2, 4, 5, 7, 9, 16, 20, 21) Többször említették az internetezést és az üzenetküldést is. (3, 5, 15, 17, 20) Nagy megdöbbenésemre két gyermek még az édesanyja e-mail címét is tudta. (20, 15) Utóbbiakat inkább a szülői használathoz sorolták, de akadt néhány gyermek, aki még nagy vonalakban

sem tudta, hogy mit csinálnak szülei, mikor a gép előtt ülnek. Az 5. diagramon jól látható, hogy a gyermekek hogy vélekednek, kinek való inkább a számítógép:

5. diagram: A gyerekek szerint kik használják inkább a számítógépet

facebook

Amit még érdekesnek találtam a kutatás során, hogy több gyerek is megemlítette a számítógép kapcsán a facebook-ot. Sőt! Kifejezetten az elsők között sorolták fel, mikor kérdeztem, mire lehet használni a gépet. Ami viszont talán még ennél is érdekesebb, hogy saját módjukon nagyon is jól meg tudták magyarázni mi is az.

„Ott lehet bejelölni ismerősöket és írni nekik.” (21:10)

„Hát lehet képeket felrakni és bárkinek megmutatni. Anyu is felrakta mikor Kőszegen kirándultunk és meg tudta nézni a nagyí.” (24:12)

Ezt látják szüleiktől és a hallottak alapján az ő életükben is részt vesz, még ha egyelőre kis mértékben is. A szülők által erre a tevékenységre fordított időt viszont jól szemlélteti a következő kisfiú elmondása:

„Egyszer anya a gépen facebook-ozott, apa meg a telefonján.” (22:13)

Próbaként néhány gyermeknél rákérdeztem, hogy ismeri-e, de azt tapasztaltam, hogy aki magától nem mondja, az nem is ismeri. Viszont azok az óvodások, akik ismerik a weboldalt, láthatóan fontos géphasználati lehetőségnek tartják, hiszen az elsők között említették. Ez az eredmény jó kiindulópontja lehet egy következő kutatásnak. Érdekes lehet a későbbiekben felmérni a facebook és a gyermekek kapcsolatát, hiszen már most többen tisztában vannak a fogalommal, bár még nem használják. De nemcsak a gyermekek, az óvodapedagógusok is használják ezt a közösségi portált. Ezzel kapcsolatosan kutatási eredményem nincs, csupán

saját tapasztalat. A soproni gyakorlatvezető óvónőm ezen keresztül tartja a kapcsolatot a gyakorlati csoportunkkal. A szombathelyi gyakorlatvezető óvónőm ezen keresztül tartja a kapcsolatot a szülőkkel, ide tölti fel az óvodai programokon készült képeket. Úgy vélem ez egy kitűnő példája annak, hogy az új, elterjedő trendek előtt nem mereven elzárkózni kell, hanem meg kell találni a benne rejlő jó, hasznos lehetőségeket és ezt a példát mutatni a gyerekeknek is.

A gépek közti különbség

Kutatásom során arra is kíváncsi voltam, hogy a gyermekek vajon milyen különbséget vélnek felfedezni az egyes számítógép fajták között. A gyerekek egy része szerint minden gép ugyanolyan. A többiek főként a gépek külső megjelenésében vagy használati módjában látták a különbséget.

„Van a *lektop*, amit ki kell nyitni, meg van az a másik fajta.” (7:16)

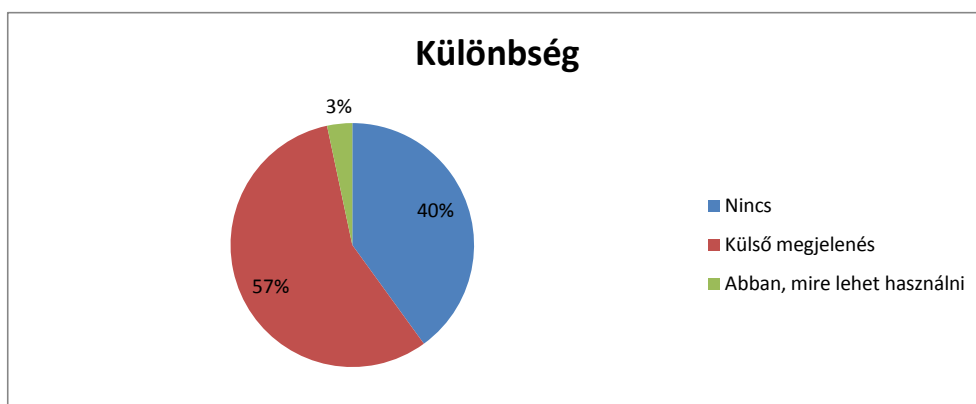
„Valamelyik fajtát *tapipaddal* lehet irányítani, valamelyikhez meg egér van.” (8:19)

A szleng használata ismét nagy megdöbbenés volt számomra.

Ez a szemléletmód életkori sajátosságuknak tudható be, hiszen a látható dolgokra fókuszálnak. Mindössze egy kisfiú akadt, aki a gépek felhasználhatóságában látta a különbséget.

„Van olyan gép, amin játszani lehet és van, amin dolgozni.” (6:22)

A 6. diagram jól mutatja, hogy a gyermekek többsége a gépek külső megjelenésében látja a különbséget. A következő helyen az áll, hogy nincsen közöttük különbség. Csak a gyermekek töredéke gondolja azt, hogy nem minden számítógépet lehet ugyanazokra a dolgokra használni.

6. diagram: A számítógépek közötti különbség a gyermekek szerint

Eredmények és következtetések

Már az figyelemre méltó, hogy milyen sok háztartásban megtalálható a számítógép. A 2001-es országos felmérésben mindössze 38,9% volt összesen a számítógép birtokosok aránya. (Török, 2009) Ez önmagában is mutatja, hogy a gyerekek kapcsolata bizony gyökeresen megváltozott a gépekkel. Minden megkérdezett gyermek ismerte a számítógépet, több dolgot is tudott mondani, hogy mire lehet használni. Arról is mindenkinek meg volt a kialakult véleménye, hogy kinek való inkább a gép és ez alapján a korábbiakban megfogalmazott hipotézisem igaznak bizonyult. A gyerek annak ellenére, hogy ők maguk játékokra használják a számítógépet, még mindig a felnőttek és a munka világához kapcsolják. Viszont már mutatkoznak jelei, ha egyelőre kis mértékben is, hogy ez a nézet alakulóban van. A gyerekek jelentős része vallja azt a nézetet, hogy a számítógép mindenki számára fontos és néhányan megjegyezték, hogy a szülők is játszanak rajta. A gyors fejlődés miatt már a közeljövőben -1-2 év múlva – érdemes lehet új kutatást végezni a témával kapcsolatban.

Ennél az eszköznél, akár csak a televízió esetében, érdemes bevonni az óvodai életbe is. Így valóban nyomon követhető ezen eszközzel való kapcsolatuk alakulása. Ha az óvodában azt látják a gyerekek, hogy a gép segítségével lehet bemutatót tartani, érdekes és hasznos játékok vannak rajta, akkor talán a későbbiekben is megfelelő módon és mennyiségben fogják használni. A kisebbeknek ügyességi játékokkal való játszást ajánlanak a szakemberek, melyeket ma már zömmel találunk a kifejezetten erre szakosodott weboldalakon. (Pukánszky, 2000) Nem szabad teljes mértékben tiltani őket, hiszen a kutatás alapján is kiderül, hogy majdnem minden háztartásban megtalálható és a szülők is használják. Éppen ezért nem szabad azt sugallani, hogy nem jó dolog, ez hazugság lenne. Ezenkívül a tiltott dolgok jobban csábítják őket. De szülőkkel közösen kialakíthatunk egy elfogadható gyermek-gép kapcsolatot, mely tartalmazza a használt programokat és a gép előtt tölthető időt.

Telefon

A telefon az egyik olyan eszköz, mely hatalmas fejlődésen esett át az elmúlt évtizedekben. A mobiltelefon térhódítása szinte kiszorította a vezetékes változatát. Még az én gyerekkoromban is igazi luxuscikknek számított a mobil, de mára kevés olyan ember van, aki ne hordana a zsebében. A legtöbb vizsgált gyerek családjában több készülék is volt. A szülőknek általában külön telefonja volt és gyakran említették, hogy a nagyobb testvérnek is van. Sőt, volt olyan gyermek, aki saját telefont kapott, a szülő régi, még működő képes készülékét.

„Van anyának, apának, meg nekem is. Apa régi telefonját kaptam meg. Jó, azon is lehet játszani.” (20:16)

A legtöbb gyereknek nem volt telefonja, vagy esetleg játék. (6, 11, 12) Ám több gyermek is mondta, hogy majd neki is lesz. (3, 7, 8)

„Anyuék mondták, hogy én is kapok majd, ha iskolás leszek.” (22:7)

Telefonok közti különbség

A gyermekek egyértelműen a mobiltelefonra gondoltak, mikor rákérdeztem, van-e nekik otthon. Csupán a válaszadók töredéke említette vezetékes változatát.

„Van anyának, apának, meg van ilyen madzagos is.” (5:17)

Érdekes, hogy egyik gyermek sem gondolta úgy, hogy minden telefon egyforma. Akárcsak a számítógépnél, itt is telefonok külső megjelenésében látták a fő különbséget.

„Hát van sima, meg van olyan, amit ki lehet nyitni.” (1:26)

„Van gombos, meg van, ami nem. Azon az ujjunkat kell húzogatni.” (4:23)

„Van gombos, meg érintőképernyős. ... Az érintőképernyős jobb, könnyebb használni.” (2:27, 28)

Ez igazi nagy megdöbbenés volt számomra, hogy gyermekek használnak olyan szakszavakat, mint „érintőképernyős”. Kevés, mindössze tizenegy gyerek látta abban a különbséget, hogy mire lehet használni.

„Van, ami több mindenre jó. ... Például lehet vele képet készíteni.” (21:16, 17)

„Van, amin van játék, van, amin nincs. Anyáéval nem lehet játszani, mert nincs rajta.” (17:17)

„Nem ugyanolyanok, mert a régebbiekkel nem lehet annyi mindent csinálni. ... Nem tudom. ... Például videót nézni.” (20:19, 20)

Ennek oka az lehet, hogy a gyermekeknek nincs sok lehetőségük használni a telefont, így csak a külsőségekre tudnak hivatkozni. A szülőktől viszont látják, hallják, esetleg együtt

kipróbálják a fő használati módokat, mely által átfogóbb képet tudnak alkotni az eszközről. Már egyáltalán nem csak „egyszerű” telefonként tekintenek rá a gyerekek sem.

Használat

A gyerekek többségénél azt tapasztaltam, hogy nem engedik használni nekik a telefont, vagy csak ritka esetekben.

„Néha felveszem, mikor csörög, de akkor anya mindig mérges lesz.” (1:21)

„Néha engedi apa, hogy játsszak vele.” (5:18)

„Csak néha, amikor a nagyit hívjuk és akkor én is beszélhetek vele.” (24:17)

„Mindig várom, hogy a papa telefonáljon, mert akkor én vehetem fel a telefont és beszélhetek vele.” (3:20)

„Anyu nem szereti, ha nyomkodom a telefonját. Olyankor mindig mérges lesz. ... Ki szoktam venni a zsebéből és akkor.” (22:18, 19)

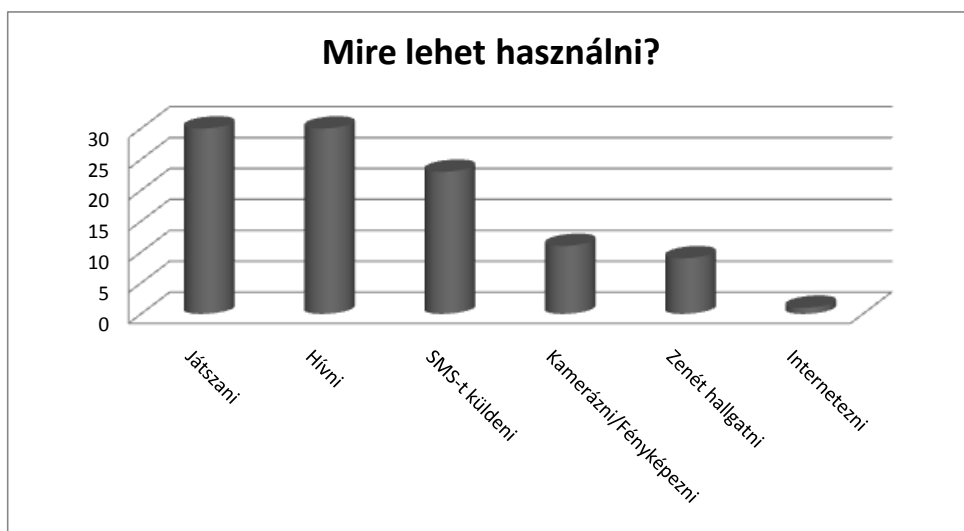
Több esetben fordult elő, hogy csak a testvérek engedik, hogy játszanak rajta. (6, 23) Ennek fő okát abban találom, hogy a szülők nem szívesen adják oda a telefont gyermekeiknek, hisz könnyen elállíthatnak rajta valamit. Főként a modern, drága telefonokat féltik. Ezzel szemben a régebbi típusú darabokat akár oda is adják nekik örökbe. Ezt azért találtam érdekesnek, mert eleinte úgy véltem, a szülők több esetben is odaadják neki a készüléket, hogy lefoglalják vele a gyerekeket. Ám sokszor egyáltalán hozzá sem nyúlhatnak, vagy letagadják, hogy lehet rajta játszani. (17) Pedig a gyerekeket nagyon is vonzza a technika. És nem csak a játék, hanem az is, ha telefonálhatnak rajta. (1, 3, 24)

Mire lehet használni?

A gyerekek elsők között említették a játékot. Ez ismét annak a következménye, hogy ők ezt a funkcióját ismerik, számukra ez fontos. Emellett még sok mindent tudtak, mire is lehet ezt az eszközt használni. Említették a zenehallgatást, videózást, fényképezést és üzenetküldést. Fő funkciójának a telefonálást tartották. Szerettem volna választ kapni arra, vajon mennyire tartják fontosnak. A gyerekek nagy része nem tudott más módot arra, hogyan lehet felvenni a kapcsolatot azzal, aki távol van tőlük. Néhányan említették a számítógépet, mint alternatívát. (A posta és a levélírás csak erős utalások után jutottak eszükbe.) Számukra már teljesen természetes, bárkit, bármikor el lehet érni. Éppen emiatt fontosnak is tartják ezt az eszközt, mivel bizonyos esetekben úgy gondolják elengedhetetlen a használata. Ők már nem ismernek más módot a telefon használatának kikerülésére. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy ez az eszköz valóban mindenki számára elérhető. Másrészt viszont megjelenik a világ

megváltoztathatatlanságának gondolat menete. Nincs olyan, hogy nem létezik, telefonnak lennie kell.

A következő diagramon látható, hogy milyen használati módját ismerik a telefonnak és az egyes lehetőségeket hányan említik. Az első helyen egyértelműen a játék áll, mellette pedig szorosan a telefonálás, amit már a nevéből eredendően sem hagynak ki. Érdekes, hogy az üzenetküldés nincs az elsők között. Talán ezt ritkábban látják a szülőktől.

7. diagram: A telefonok funkciója a gyermekek szerint

Eredmények és következtetések

A felállított hipotézisem igaznak bizonyult, miszerint a gyermekek úgy vélik a mobiltelefon fontos dolog és nélküle nem is tudják elképzelni a világot. Erre utal, hogy többen említették, sokat telefonálnak szülei. Ez mutatja számukra, hogy a mindennapi élet elengedhetetlen eszközévé vált. Sokaknak jutott eszébe, hogyha baj történik, akkor is a telefonra van szükség a segítségért.

„Mikor a mama rosszul lett, akkor anya hívta a mentőket.” (4:26)

„Például ha két autó összeütközik, akkor tudunk segítséget hívni.” (6:36)

Az, hogy nem sokan tudtak más alternatívát arra, hogyan lehet üzenni annak, aki távol van tőlünk, egyértelműen bizonyítja, hogy a telefont fontosnak, nélkülözhetetlen jó dolognak tartják. Bár keveset használhatják a telefont, sok funkcióját ismerik. Többen említették, hogy szeretnék saját telefont és a válaszokból kitűnik, hogy szeretnek vele játszani. A gyermekek nagyfokú érdeklődése miatt ennek az eszköznek az esetében is fontos, hogy

helyes kapcsolatot alakítsunk ki. A kutatás alapján talán ennél az eszköznél valósul meg leginkább. A gyerekek csak ritkán használhatják, akkor is általában a rokonokkal, barátokkal beszélhetnek. Ezenkívül még játszhatnak rajta. Mindössze egy kisiú mondta, hogy kapott egy régi telefont, de a legtöbben csak akkor használhatták, ha a szülő engedte, illetve ott volt vele.

Városi és falusi gyermekek közötti különbség

A vizsgálatban nagyjából hasonló létszámban vettek részt városban és falun élő gyerekek. (14 falusi és 16 városi gyermek.) Úgy véltem, hogy ezen eszközökről való ismereteik nem különböznek jelentős mértékben, de a kutatás eredménye mást mutatott. Általánosságban elmondható, hogy több városi gyermek sorolható azok közé, akik bármit megnézhetnek a tv-ben. A falusi gyermekek sokkal kevesebb használati módját ismerték a telefonnak és a számítógépnek is. Az is feltűnt, hogy csak a városi gyerekek említették a számítógép kapcsán a facebook-ot. Több városi gyerek ismerte a az e-mail küldést és több használati lehetőséget tudtak mondani a telefonhoz. Ennek okai a kutatásból nem derülnek ki. Mind a városi, mind a falusi családok háztartásában azonos mennyiségben megtalálhatók voltak a legújabb technikai eszközök. A különbségnek több oka is lehet: a városi és falusi életmód közötti különbség, az emberek gondolkodásmódja, hozzáállása a technikához, a szórakozási lehetőségekben megmutatkozó különbségek. Kiderítése egy célzott kutatást igényel. Az azonban elmondható, hogy a falusi gyermekeknek is ugyanúgy megvannak a koruknak megfelelő ismereteik a televízióról, a számítógépről és a telefonról, így hátrányban semmiképp nincsenek. Az alábbi 8. diagram szemlélteti a városi és falusi gyermekek eltérő ismereteit ezen eszközökről.

8. diagram: A falusi és városi gyerekek eltérő ismeretei és kapcsolata az egyes technikai eszközökkel

Összegzés

Kutatásomat a tanulmányaim és a környezetemben tapasztaltak indították el. Munkám elején a szakirodalom segítségével kifejtettem a gyermeki világképről eddig szerzett ismereteket. Mik a világukat befolyásoló elvek, a tudásukat eltorzító tényezők és mik az általános jellemzői. Ezután részletesen kitértem kutatómunkám módszerére és kivitelezésére. A felállított hipotéziseim tekintetében vizsgáltam a jegyzőkönyveket.

A kutatásomat eredményesnek találtam, a felmerült kérdéseimre választ kaptam. Új, érdekes információkkal gazdagodtam, ezenkívül olyan tényekre is fény derült, melyekre nem is számítottam. De talán ez az, ami külön értéket tud adni a kutatásoknak, így az enyémnek.

A felállított hipotéziseim közül három igaznak bizonyult, ám a városi és falusi gyermekek ismeretei között különbségek mutatkoztak. A gyermekek mind jónak, hasznosnak és fontosnak tartották a vizsgált eszközöket. A modern technikai eszközök igenis részei mindennapi életünknek, sok előnyük van, de ezek mellett az ártó hatások is megjelenhetnek, főleg a kisgyermekek körében. Ilyenek lehetnek a helytelen viselkedés leutánczása vagy az ijesztő műsorok miatti félelem, szorongás. Éppen ezért fontos, hogy megfelelő módon, minőségben és arányban legyen jelen a gyermekek életében a tv, a számítógép és a telefon is. Hogy ez valóban így legyen, elengedhetetlen, hogy az óvodapedagógusoknak megfelelő képük, ismeretük legyen a témával kapcsolatban. Nem szabad mereven elzárkózni az újításoktól, meg kell találni bennük a jót, a hasznosat és ezt kihasználva kell őket alkalmazni. Mint ahogyan már az egyes eszközöknél kifejtettem, helyesnek tartom az egyes eszközök megfelelő módon való alkalmazását az óvodákban. Így a gyermekek kíváncsisága és érdeklődése kielégíthető, ugyanakkor megfelelő módon ismerkednek az eszközökkel, megismerik a helyes használatukat és a róluk kialakult képük is pozitívan alakul. Ehhez azonban feltétlenül szükséges a szülők bevonása is, nekik is ismerniük kell az eszközök előnyeit, hátrányait és a gyermekek számára optimális használati lehetőségüket. A témára akár egy egész értekezletet is szánhatunk, ahol a felmerülő kérdéseket megbeszélhetjük, ismertethetjük az álláspontunkat. Ha az eszközöket maguk a felnőttek is helyesen használják, akkor példát tudnak állítani a gyermekek számára is. Azt pedig a gyermekek vizsgálatából tudjuk meg, hogy milyenek ismereteik, merre tart kapcsolatuk a modern technikai eszközökkel. Ehhez nyújthat némi segítséget az elvégzett kutatásom. Ez alapja lehet egy bővebb kutatásnak, hiszen minél jobban ismerjük a gyermekek nézőpontját, annál könnyebb tanítani, nevelni őket.

Ez mindössze egy nem reprezentatív, mikro-kutatás volt, így messzemenő következtetéseket nem szabad levonni belőle. Ám trendek felfedezhetők benne, melyek kitűnő alapot adhatnak egy későbbi kutatáshoz, melyet nagyobb mintán, több, részletesebb kérdéssel érdemes elvégezni. A továbbiakban ez adhat hitelességet eddigi eredményeimnek, valamint megmutatná, hogyan alakul a későbbiekben a gyermekek tudása, kapcsolata ezen technikai eszközökkel.

Bibliográfia

- Fraiberg, Selma H. (1990): Varázsos évek, Park Kiadó, Budapest.
- Futó Judit: Hogyan látja az óvodás gyermek a világot, Az írás a Gondolkodj Egészségesen Program kiadványában jelent meg 2006-ban. Elérhető: <http://avec.hu/2010/09/hogyan-latja-az-ovodas-gyermek-a-vilagot/>, letöltés ideje 2012. 09.21.
- Piaget, J. (1971): Válogatott tanulmányok, Gondolat Kiadó, Budapest
- Korom Erzsébet (2005): Fogalmi fejlődés és fogalmi váltás, Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Ligethiné Mráz Eszter: Esetvezetés történeti előzményei Elérhető: <http://punkosd.ma.ptf.hu/cimlap/pasztoralpszichologia/muhelymunkak/d-nayg-gabor-esetvezetes-toerteneti-elozmenyei>, letöltés ideje 2012. 10. 11.
- Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (2006): Gyermeklélektan, Medicina Könyvkiadó zRT., Budapest
- Mérei Ferenc (1948): Gyermektanulmány, Egyetemi Nyomda, Budapest
- Nahalka István (2002): Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben?, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Pukánszky Béla (2000): A gyermek évszázada. Osiris Kiadó, Budapest
- Vajda Zsuzsa (1991): Embergyermek – gyermekember. Göncöl Kiadó, Budapest.
- Vajda Zsuzsa – Kósa Éva (2005): Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Budapest
- Vincze László – Vincze Flóra (1961): A gyermeki világkép problémája a gyermeklélektanban, Tankönyvkiadó, Budapest
- Winn, M. (1990): Gyerekek gyermekkor nélkül. Gondolat, Budapest
- Török Balázs (2009): Számítógép-használat óvodáskorban – Az országos szülővizsgálat eredményei alapján Elérhető: <http://www.ofi.hu/tudastar/iskola-informatika/torok-balazs-szamitogep>, letöltés ideje: 2012. 10. 11.